

877
Воло

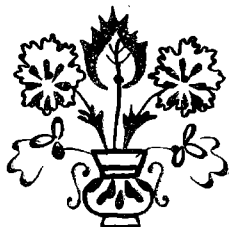
Андрій Волощак

НА ВЕРХОВИНАХ

Андрій Волощак

НА ВЕРХОВИНІ

Наукова бібліотека
ім. М. Максимовича

КНУ

ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНК.

399288

н - наукова

13

Ц 0.34

КНИЖКОВО-ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО
ЛЬВІВ — 1957

ЗАСПІВ

Верховино, зелен гаю,
Земле моя рідна,
Як боролась ти до краю,
Як жила ти бідно!..

Від Потоків до Грушева
Хмари над тобою,
Де ватага Довбушева
Вранці йшла до бою.

Верховино, Верховино,
Зеленії віти!
У ярмі шляхетським стогнуть
Твої славні діти.

Верховино, срібні хвилі,
Гір високі шати!
У кайданах люди милі,
В розкошах магнати...

Зашуми ж ти, Верховино,
Не гіллям, — грозою,

Піднімайся, Верховино,
До звитяг — до бою!

Хай шляхетська кривця чорна
В Черемош поллеться,
Хай загине гідь потворна,
Сонце хай сміється,

Хай загляне довгождане
До курної хати,
Та без ката, та без пана
Хай цвітуть Карпати!

ЧАСТИНА ПЕРША

!

Шумить, клекоче бистрий Прут
І піниться, б'ючись об скелі.
Кругом верхи... і лиш беркут
Глядить згори на ліс, оселі.

Стрімкий, скелястий гір карниз
Порослий мохом — бородатий,
По ньому лине Прут униз,
Поміж верхи, поміж Карпати.

Ось ліворуч, мов на стіні,
Повисла темна гуща лісу,
У трави й верески на ній
Хтось, наче килим, перевісив.

А праворуч об неба вись
Оперлась лісу темна грива.
Між лісом — клапті розповзлись,
Оце бідняцька вбога нива.

А над рікою — площина:
Тут панський лан, палац, хороми.

І синь струмків тут вирина,
Де пишний ліс та буреломи.

І важко понад річку йти —
Узбіччя сходить аж у річку,
Звисають скелі над хати
І над полів вузьенькі стрічки.

Та ширшає вузький там клин,
Де кряж над ним не висне —
Багацьке поле там і млин;
Все Лисий в жмені тисне.

Його будинки край ріки,
На горах — полонина,
Овець отара, батраки,
Вгодована маржина.

В його кишені півсела,
Але йому того недосить —
Липкий, немов ота смола,
Давай усе, він більше просить.

Не тільки вийт, він — «старший брат»*,
І писарює, і дякує.
Де кожний втратить — він без втрат,
З усього і з усіх кепкує.

І ще два-три таких в селі,
Що з Лисим йдуть наперегони,
Щоб більш овець, щоб більш корів,
Щоб ширшали загони.

* Церковний старшина.

Мов бугаї зеленошерсті,
 Лягли в ріку підводні скелі.
 Над ними хвиль грайливий перстень
 Кружляє у танку веселім.

Дзвенить над ними міст дугою,
 Об скелі спер камінні груди,
 Ріка всією вод вагою
 Вдаря в бетонну міць споруди.

* * *

За мостом, там гора,
 До неї притулився
 Бідняцький присілок —
 Гурток старих хатин.
 Сюди, аж за ріку
 Він від села відбився,
 Сховавшись від шляху
 За живопліт шипшин.

Ось тут живе Ілько,
 На прізвище Прилука,
 В старій хатині, он,
 В садку над беріжком.
 У ній завжди весь день
 Гуркоче щось і стука.
 Весь дах її вкрив мох
 Зеленим моріжком.

В Ілька шматок землі
 Одним одна хатина,
 Та й ця від старості

У землю вже вросла.
За річкою вона,
За невисоким тином
Помітна на горбку
З усенького села.

А сам Ілько тонкий
І рівний, наче свічка,
Густий та чорний вус
На смаглому лиці.
З-під рук його пливе,
Шепоче стружки стрічка
І стелеться кругом,
Мов піна на ріці.

Він столяр, бондар він —
І виріс при верстаті,
А струг, клевець, різець
Не висковзають з рук.
І наче у млині,
В його убогій хаті
Тут шум розмов, то стук,
То пилки зичний звук.

Бувають вечори,
Що в хаті повним-повно:
Посходяться газди,
І в хаті диму тьма.
В такії вечори
Тут шумно і розмовно,
А жар, як у печі,
Хоч надворі зима.

Федько десь у кутку:
Розкрив широко очі,

Цікавиться всім тим,
Про що розмова йде.
Про світ і про людей —
Про все він знати хоче.
І в пам'ять всі знання,
Як в пазуху, кладе.

Розмови ж тут ідуть
Усякі кожен вечір:
Про місто, про село,
Про землю й небеса,
Про всесвіт, про життя
І про звичайні речі,
А всіх тих балачок
І в книгу не списать.

Але тоді Федько
Найбільш уважно слуха,
Як раптом втрутиться
Іван в розмови ті.
Тоді тут настає
Правдива завірюха,
Від сміху й вигуків
Здригаються святі,

Які зо стін, з кутка
Глядять на все похмуро
Крізь мух рясні сліди
На вкритім пилом склі.
В перепалках отих
Ввижається їм буря,
Яка ось-ось пройде
По звихреній землі.

Ось двері рипнули.
І Вовк Іван — у хату
Вступив і кучму зняв —
Стрункий і молодий.
З чола він відмахнув
Чуприну вихрувату:
«Ну, добрий вечір вам,
Хлоп'ята і газди!»

— Сюди, сюди, до нас! —
З осла на кличуть хлопці.
— Ти чув? Говоримо
Про трісочку з хреста,
У церкві чи в попа
Заховану в коробці.
Її в «святій землі»
Якийсь чернець дістав.

— Є, є тріски з хреста!
По світу їх багато!
На тім хресті колись
Ісус Христос умер.
Якби ці всі тріски
Зложить і хрест підняти,
То він сягав би зір
І небеса б підпер.

Іван хотів ще щось
«Побожно» розказати,
Та тут піднявся крик
І сміх та шум такий,
Що горобці втекли
На сніг з-під стріхи хати,
Посипалось вапно
І дзенькнули шибки.

Коли вже вщух той шум,
Мов перший подих бурі,
Підвівся з лави Лис...
Ні! Лисий звуть його.
Червоний, мов буряк,
Повісив брови хмурі
На очі й хрипко рік:
— Ну й мудрагель! Го, го!

Та дурень ти, от що!
Зараза більшовицька!
Ні страху божого,
Ні совісті нема!
Та будеш ти в смолі
Колись ногами хвицькати!
Та на таких, як ти,
Давно вже жде тюрма!

— Нам пекло не страшне!
Його і тут ми знаєм.
Шевченко і Франко
Бували теж в тюрмі.
А совість?
Бідняків
Із поля не зганяєм,
І правда — не для нас —
Та, що в «святім письмі».

Заткало Лису рот.
Сидить, мов сич, надутий
І, мов ковальський міх,
Сопа та дмуха в ніс.
По серці злість шкребе:
Коли б то так позбутись
Пройдисвіта, що аж
У печінки заліз.

А інший раз повів
Розмову Гриць Музичка:
Про се та те,
Про дренування поля..
Його дідуньо мав
Лиш хижку невеличку,
А вже в отця його —
Яка ж химерна доля!

Вернувся з війська він:
Ні «газда», ні «бараба»...
Що ж діяти? Хіба
Завити в хижці з горя.
Взяв — кинув все й найнявсь
Гонить з верхів дараби.
Як в пекло — з гір, а там —
Широкий шлях до моря.

Придбав щось грошенят
Та й кинув Прут і гори,
Став килими возить
У Львів, а то й у Прагу,
І гаманець ріс, ріс,
Немов на дріжджах, скоро.
На третій рік мав Клим
Підручних вже ватагу.

І вже купив ґрунтець
В сусіда-емігранта,
А потім — так, то с'як
Згортав, збирав по нивці...
Та хтось всі гроші вкрав,

І Клим повис «на бантах»,
А клапті всі лишив
Синкові-чорнобривцю.

І ось тепер зібрать
Всі клапті в одне ціле
Бажав би той синок.
А клаптів тих багато...
І в голові Грицька
Товчуться мрії смілі:
Із Дубом, з Мисиком
Багатством позмагатись.

— Ви мудро кажете, —
Озвавсь Михайло Грушка, —
На клаптях селянин,
Мов на хресті розп'ятий.
Та дренавання...
Ні! це не та подушка,
На котрій можна б нам
Довгенько, в смак поспати.

Пройде п'ять-десять літ,
Попідростають діти...
Ти рад, а хоч не рад —
Прийдеться краять ціле,
За тридцять-сорок літ,
Неначе хусти, вітер
Розкине їх: шукай,
Куди всі полетіли...

Та інша річ, якби
Зібрать всі клапті й смуги
В один широкий лан,

У господарство спільне,
Тоді б не кволий кінь,
Не з кусників попруги,
А трактори вели б
На лан плуги артільні.

— Комуна! — каркнув Дуб.
І, мов під ніч ворони,
Закаркали старі.
Про що — і не вловити.
За ними — їх синки:
Цей з лави, той з ослона —
Готовий кулаком
«Комуну» молотити.

Тут Мисик слово рік...
Та гладко, як молитву,
По-книжньому, він же
Умів, любив читати.
Він їдкість дум своїх,
Як у футлярі бритву,
Хотів під гладкістю
Словечок приховати.

— Громадський ліс, чи луг,
Чи пасовисько спільне
Нам спільним від батьків
Лишилося у спадку,
Та кожен на своїм
Господарем є вільним,
Змішати всіх і все —
То не знайти порядку.

Я добру землю дам
І працю щирю, вмілу,

А другий дасть пустир
Та й лінки до роботи.
Хай той на спільне йде,
Кого таке скортіло.
За других працювать
Немає в нас охоти.

У мене поле є,
Що знало гній, кістянку,
У Галія — пустир
Під вівсик та будяччя.
Я вже зриваюся
З постелі до світанку,
Галій же міцно спить,
Галій того не бачить.

— Зривався він! —
Хтось верг крізь зуби, —
Та не гірким
Вмиватись потом,
А щоб на слуг
Гарчати грубо
Багацьким
Гострозубим ротом!

— А землю ви самі
Вгноїли, обробили?
— А хто орав, косив?
— Хто влітку пас маржину?
— А з кого восени
Тягли бідняцькі жили?!
— Хто з вівцями топтав
В сльотливий час вершину?

Мовчали, як сичі,
Лишень синки багацькі,
Бо аргумент у них,
Як в хижаків, один:
Колом ударити,
Ножем пирнуть зненацька
І зайцем скочити.
У темряву за тин.

...Пішли старі
Газдове з хати,
Мов вимів хто
І згар, і чад.
Тепер вже вільно
Можна пошукати
Вісток, новин
З Країни Рад.
Вже на столі
Книжки й газети
З'явилися
І врозхват пішли...
З Москви,
Мов з іншої планети,
Слова і мрії попливли.

* * *

Забравшись десь в куток
Не раз допізна ночі
Федько вслухався в шум
Читання і розмов.
Мов мряка, висів дим
З люльок і ліз у очі...
Федь засинав на мить
Та прокидався знов.

Хоча розмови ці,
Книжки, газети, спори
Не завжди наш Федько
Міг зрозуміть сповна.
Та розкривались знов
В незнану даль простори...
Щось вабило, як та
Між горами луна.

І тут почув Федько,
Що панство і палати
На поті, на сльозах
І на кістках зросли,
Що час настав народ
Проти панів підняти,
Отак, як проти них
На Сході вже пішли.

Та поки що тут, в нас
Пани та поліцаї
З попом та з багатцем
У спілці, як завжди.
Цей палкою, а той
Кропилом помагає,
А бідняку ніяк
Не вийти із нужди.

3

Схиливши морди,
Кволі коні
Волочать ноги
По ріллі,
Щоб не злягти
На другім гоні,

297288

Держаться
Мордами землі.

Он лиш лошиці
Панські, наче
Гладкі галки,
Здаля від меж...
— Вйо! вйо! — бідняк
Гука чи плаче —
Не розбереш...
Не розбереш...

І налягає
На чепіги
Грудьми,
Запалими, мов гріб,
А там — в жнива
На 'дну телігу
Бере він хліб,
Увесь свій хліб.

* * *

Іван умів
Ходить за плугом.
Коли б то власне
Поле й плуг!..
За панським плугом
Гнів і тугу
Будив весняний виднокруг,

І от, вже в Ліському повіті *
В час пам'ятних

* Повстання селян в Ліському повіті проти панської сваволі.

Повстання днів
Пожаром став палахкотіти
На вилах, косах
Люду гнів.

І, наче блискавиця, вістка
З села летіла до села,
Що Телесниця,
Біля Ліська,
На панство
Косу підняла.

...Іван тоді в попа на зміну
Орать і сіяти кінчав,
Він взяв коня — заслуженину
І нічю в той пожар помчав.

А з ним ще три,
Як він, вихрасті,
Щоб той пожар
Ще більш горів,
Догнали в полі
Панські власті,
Втоптали в грязь,
Скотили в рів.
Палала в горах
Телесниця,
Палив панів
Той гнівний жар.
Здалось — Іванова
Правиця
Здійме
Над землями
Пожар.

Але пожеар погас у крові,
Хоч жаху сьорбнули пани.
Прийшлось в тюрму йти юнакові,
Селу — ждять кращої весни.

Із Лиська Йван попав в «Бригідки»
(Колись була така тюрма).
Там люду тьма (хто знає, звідки),
Все ж він побув там не дарма.

Бо там придбав політосвіту,
Ідейну стійкість, волі гарт,
Пізнав свою життя орбіту,
Узнав — хто кат, хто рідний брат.

Ще Кліма Чаплю з-під Говерли
Як друга щирого пізнав.
Раніше знав лиш «Ще не вмерла»,
Тепер же — «Інтернаціонал».

Там Чапля теж йому нараїв
Піти до Дуба в чабани,
Щоби шпиків не взнала згряя,
Куди розходились вони.

Близнюк — товариш Чаплі вірний —
В тюрму попав з ним водночас
І там, як всюди, непокірний,
Як свічка, від знущань погас.

Зостались діти та дружина,
Як він, смілива, бойова,
Шматок землі, стара хатина:
Важка у жінки голова.

Зайти туди, бо дружне слово
У горі, як тепло в зимі,
Просив Івана знов і знову
Близнюк — товариш у тюрмі.

4

І так Іван на Гуцулії
Весну вже вдруге зустріча,
Таємно в селах слово сіє,
Що з заповітів Ілліча.

Перевертатъ на панськiм скиби
Чи на багацькiм перти плуг
Вiн не хотiв... I ось з колиби
Глядить, як вiльний птах, навкруг.

Хоч на вiдлюддi, з цiлим свiтом
Зв'язок тримає вiн завжди.
Книжки, газети цiле лiто
Таємно носить хтось сюди.

Не раз i сам в обiдню пору,
Коли в кошарi вiвцi сплять,
Бере книжки та й через гори
Зника кудись годин на п'ять.

* * *

Все лiто наш Іван
У горах при отарi.
А лиш отара вниз
Iз верховин сплила,
На плечi взяв киптар
I сорочок двi пари,

Подався, як стояв,
Хтозна-куди з села.

Ген, ген там в бойківських Карпатах
В лісах загублене село:
Там сонце, мов крізь сито, в хату
Пуска маленьких вікон скло.
Там ткана димом сажа чорна
Звиса зо стель, як ночі тьма,
Гуркочуть прадідівські жорна —
Не то турбін, млина нема.
Церковця там, корчма напроти,
А школи зроду не було.
Читать — чита гугнявим ротом
Один лиш дяк на все село.

Іван там вчить вже другу зиму
Дітей, щоб не жили, як в тьмі.
І це на просьбу побратима,
З яким зустрівся він в тюрмі.
Іван з дітьми читає, пише,
А часом казку розповість,
І для старих в вечірній тиші
Він бажаний і жданий гість.
І там тримав Іван зі Львовом
Зв'язок потайний та міцний, —
І звідти свіжі вісті й слово
Ішли, мов подихи весни.

* * *

Григорій Дуб не знав
І не бажав це знати,
Який Івана біс
Зимою в світ несе.

Бо знав лише одне
Той шкуродер багатий —
Ніхто так, як Іван,
Овець не відпасе.
Данило Лисий (син)
Івана не любив
І Дубові не раз
Доповідав на вухо:
— Наймать його? Та я б
Його найрадше вбив,
Так він, отой Іван,
Смердить червоним духом.

* * *

Ще Піп Іван* не зняв
Смушеву шапку з чуба,
Не скинула тюрбан
Говерла* з голови,
А на верхи уже
Отара пана Дуба,
Неначе сплав, пливе
По килимах трави.

В підпасачі віддав
Федька до Дуба тато,
Щоб зайвий рот пішов
Із хати хоч один.
Федькові ж не журба,
Для нього справжнє свято
Попасти на верхи,
На зелень полонин.

* Піп Іван і Говерла — назви Карпатських шпилів.

Іван, Федько із ним,
Мов плотарі на сплаві:
Один з них на чолі,
А той в кінці іде.
І ось Іван до губ
Сопілочку приставив
І, наче з кужелі,
Сріблисту прядь пряде.

Не слухає, а п'є
Федько флюяри звуки,
Як свіжість ранніх рос,
Як запашне вино...
О, як бажає він
Сам взять флюяру в руки!
О, як бажалося
Того давним-давно!

* * *

Пішли за днями дні,
Погожі то сльотливі...
Та на вершинах гір
Завжди своя краса.
Мов в павутинні — ліс
І гори в пору зливи,
А в золоті шпилі,
Як сонце погаса.

Краса красою, все ж
Невесело на світі,
Як у сльотливий час
Промокнеш на дощі.
А вівцям байдуже:

Вони в кожух одіті,
А ти зогрієшся
В колибі аж вночі.

Весь день ти на ногах:
Ні стати де, ні сісти.
Отара йде та йде,
Не спиниться й на мить..
Лиш мордочки овець,
Як ножиць гостре вістря,
Стрижуть траву, скубуть,
Мов сто решіт шумить.

Але Іван не з тих,
Що вниз спускають носа.
З-за череса бере
Сопілочку до рук
І в струни дощові,
Що з неба висять косо,
Мов срібну ниточку,
Впліта флюяри звук.

...В погожий, тихий день
Розсиплеться отара,
Немов живі клубки,
По шовках свіжих трав.
Федько знов наслуха,
Чи не звучить флюяра,
І жде нетерпляче,
Щоби Іван заграв.

Коли ж флюяри спів
Затихне у просторі,
Тоді до чабана
По неї Федь біжить.

Але чомусь-то він
З флюяри переборів
Не може чарівних
Мелодій тих зложить.

Так мучивсь тижнів з два:
Пищав, свистів, терликав,
Аж доки звуки всі
Не злились у «аркан».
Він тисячу разів
Його з флюяри кликав,
Той з діда-прадіда
Гуцулів звичний тан.

А сплесне звуками —
Мов жайворонка трелі,
Налиті тугою
І жаром юних днів,
То ніби хтось тонку,
Барвисту стрічку стелить
Над зеленню лісів,
В безодні голубій.

* * *

За днями дні пливли,
Налиті сонця жаром,
А на вершинах гір —
Отари й чабани.
Дзвеніти! Ой, дзвеніть
Трембітам і флюярам!
Звучання їх замре
Під вітром восени.

Федько перехопив
В Івана всі мотиви,
І, як прийшлось сходить

Під осінь з полонин,
З отарою йшли вниз
Мелодій переливи
То зі стрімких узбіч,
То з затишних долин.

* * *

Зеленіли іще полонини,
Між смереками дуб зеленів,
Лиш бучина та сплети шипшини
Загоряються жаром вогнів.

І ласкавою стала природа,
Натомившись за літо й весну,
Під осіннім ясним небозводом
Одягнулася в сукню рясну.

* * *

Побігли вниз із гір узбіччям
То стежка, то широкий плай...
І, вскакуючи між смеріччя
Чи на скелистий кручі край,

По них униз, неначе хмара,
В якій щось дзвонить і гуде,
Із шумом, з блянням отара
Із верховин на зиму йде.

Іван — крисаня в пишних павах,
Герлига у його руці —
Веде отару вниз по травах,
Федько же сам іде в кінці.

Батіг щомить злітає вгору,
Як рух в'юна або змії,
І розрізає синь прозору,
Щоб вдарить пострілом її.

Обсипався шовк із берези
І кануло золото з клена.
Весь простір голубо-тверезий,
А вся Чорногора зелена.

Зійшла з полонини маржина,
Плаями спливає отара,
В краплиночках крові — шипшина,
Востанне десь плаче флюяра.

А шум у зеленому морі
Прибоями б'ється об скелі...
Говерли лисінь в Чорногорі
Біліє на синій пустелі.

5

Широкий двір у Клима Дуба,
Будинки, мов міський квартал.
В загатах стайні, мов у шубах,
А дім з міцних соснових шпал.

З підмурка, з каменю, з опоки
Увесь на тлі безлистих віт
Глядить багацьким, жадним оком
Згори крізь вікон скла на світ.

Направо й ліво круг подвір'я
Стодоли, стайні, хлів, шпихлір,
А злі собаки зуби шкірять —
Попробуй лиш зайти у двір.

Посеред двору над цямринням
Висока шия журавля
І поруч — жолоб, і камінням
Навколо мощена земля.

До водопою зранку й ввечір
Ганяє Федь сюди овець,
На зміну череді овецій —
Корів, як галок, табунець.

А Дуб — он він стоїть на ганку
В косматій кучмі над чолом.
На плечі звисив кожушанку,
Над рот — вусищів помело.

Мов стріха — брови над очима,
На них нитками сивина.
З-під брів, як вовк, очима блима,
Чоло розрила борозна.

* * *

Федько вже
У різьбленій хаті —
Відбивсь від своєї родини;
У наймах зійшов зимувати ;
Вже вдруге
З вершин, з полонини.

Все літо
Круг нього отара
І сині безмежні простори,
Чабанська стодзвонна флюяра,
Ліси, полонини
І гори.

А зараз —
Мов птах у неволі,
В багацькій
Небатьківській хаті,
І в вікон вузьким видноколі
Усі його мрії крилаті.

Заграти б отак, як Іванчик,
Той легінь,
Що з ним чабанує...
Флояра його
Кожен танчик,
Мов срібну
Мережечку снує.

Флояра —
Мов легіт навесну,
Що ніжністю
Скрань нам обвіє...
Заграти б...
Заграть так чудесно,
Як грати Іванчик уміє!

Вложити б
У звуки флояри
Всі шуми
І гомони лісу,
Синь неба
Й рожеві хмари,
Світанків розвійну завісу...

Вдихнуть всіх
Тих леготів ласку,
Що пестять
У літі нам чола,
Вложить в її звуки цю казку,

Що в горах,
У синіх, навколо.

І смуток
Вложить би у неї,
Що мрякою
Світ застилає,
І тугу за домом, ріднею,
Що пляями
Тінню блукає.

* * *

Федько якраз руками водить
По довгій шиї журавля —
В глибінь колодязя по воду
Відро важенне нахиля.

Ось плюснуло, забулькотіло,
І вже відро угору йде.
Та защемить усеньке тіло,
Як з десять витягне відер.

І ось води вже жолоб повний,
За мить зо стайні череда,
Немов клубки м'якої вовни,
До свіжениці припада.

Федько не бачив, як по ступнях
І по подвір'ї Дуб побіг,
Як в стайні дав Микитці лупня,
Що не згорнув ввесь гній з-під ніг.

Микитка — син старого Дуба,
Та в нього в хаті — всі раби.
Повік не буде сита губа,
Хоч ти і день, і ніч роби.

Гуляє вітер по подвір'ї,
Листки, мов іграшки, хапа.
І ось із хмар холодних, сірих
На землю сиплеться крупа.

Вже накормили, напоїли
Овець отару і коней,
І в кухні до обіду сіли,
Замкнувши двері від сіней.

Бо Дуб не любить, щоб жеброта
Несла торби через поріг
В той час, як тут своя голота
Багацький мне в зубах пиріг.

В кутку під образами сіли:
Господар, син, в кінці — Федько.
На скатерті, колись-то білій,
Біліє в мисці молоко.

На стіл у баняку триножнім
Дубиха «бульбу» подала,
І ложкою махає кожне,
Мов мух ганяє з-над стола.

А Дуб з-під брів кидає блиски,
Набравши бульби з баняка,
Чи не несе хто в ложці з миски
Занадто повно молока.

Дубиха знає вдачу Дуба:
Мачає ложку в молоці.

Лиш краплю з неї смокчуть губи,
Хай решта — синові й дочці.

Нарешті встав, хреста поставив
З чола до пупа й поперек,
Мітлища вусів Дуб розправив
І видудлив жентиці глек.

Тоді набив пукату люльку —
А в нього крепкий самосад! —
Захопиш в ніс димку кривульку,
То світові не будеш рад.

Жаринку виграбав із печі,
Поклав у люльку і — пах! пах!
Обвісив димом круглі плечі
І — з хати, з люлькою в зубах:

— Ану, до стайні, дармоїди!
Ти коней у керат впряжи!
А ти, Микитко, до Сениди —
Нехай прийде, перекажи!

* * *

Скуби... скуби... Говерла вовни!
І не маліє, а росте,
А Федь сидить, скубе безмовно...
Повітря млосне і густе.

Скубе Федько, а руки в'януть,
Повіки зліплює смола.
От, хоч би раз на річку глянуть,
На ковзанку в кінці села.

Микитці інколи і вдасться
Чкурнуть на річку поза хату,

Але оте хлоп'яче щастя
Відзначає на спині тато.

Микитці, як багацьким дітям,
Втекти на лід — журби нема.
Федькові — каменем сидіти,
Хазяйська хата, як тюрма.

Багатство стіни розпирає,
А тут, мов справжні нуждарі:
На стіл газдиня тонко крає
Печений в попелі пиріг.

Скуби... скуби... кінця не видно
Ні дням, ні вовні, ні журбі.
Від лайок всіх на серці гидко,
Зірвався б і в ліси побіг.

Та лиш як в свято чи в неділю
П'є в церкві Дуб кадильний дим,
На лижах вниз по схилі білим
Мчить Федь і Сень Чечітка з ним.

Де Федь, там завжди й Сень Чечітка —
Меткий, прудкий, з кирпатим носом:
Чуприна в нього, наче щітка,
Його прозвали хлопці «босим».

Бо постолів ані онучі
Не мав отой Сенько ніколи,
Лиш у морози у тріскучі
Щось узував, як йшов до школи.

Зате він знав усе і бачив,
Що діялось у кожній хаті.

Бо мав непосидючу вдачу
І ум, на вигадки багатий...

Йдучи по вулиці, з-за рогу
Вмів Сень цікаве щось сказати,
І замість докучати богу,
В неділю йшли на лижі з хати.

Коли ж від церкви дзвін розбитий
Востанне бовкне — бам... балам.
Втікають, мов несамовиті,
Додому навздогін вітрам.

За мить же вийдуть з церкви люди,
А з ними батько Сеня й Дуб.
Не будь ти дома, то вже буде
В роботі кострубатий чуб.

А як утопиться в хаосі,
В метелиці село, весь світ,
Сидять край грубки Федь і Босий,
Не йдуть на лижі, ні на лід.

В Сенька Чечітки безліч вістей
З села, із міста, з лісу, з гір.
Не встиг іще й на лаву сісти,
А вже новинок повен двір.

Але зима
Недовговічна.
Хоч льодом
Сковує усе,
Хай лиш пройдуть
Морози січня,
То вже і лютий
Не спасе,

Хоч в березні,
А то і в квітні
Встає ще зимній
Володар,
Та дні, все більш
І більш помітно
Здіймають з неба
Хусти хмар,

Щоб, скинувши
Зими намітку,
Дать сонцю
Доступ до землі,
Аби зогріло
Кожну вітку
І кожную бруньку
На гіллі,

Щоб ковдру
Скинуло шовкову,
Ріками в море
Однесло,
Щоб все,
Що майже вмерло, знову
Від ласки сонця
Ожило.

6

Федька вже тягне на верхи,
Ген-ген, на полонину.
Он виганяють пастухи
На ґруники маржину.

Гей, сонце!
Злота не жалій
Із голубої миси!
Бо там на гострому шпилі
Ще шапка снігу висить.

На полонині не одній
Лежать ще срібні шати...
Гей сонце!
Злота не жалій!
Пора те срібло зняти.

Іван, господар та сусід,
Вже кілька днів на горах.
Туди, на верх, за ними вслід
Піде отара скоро.

І ось:
Телень, телень, телень...
На гори йде отара.
На неї жде вже третій день
Відновлена кошара.

І знов Федько, і знов Іван —
Стара чабанська спілка —
Гірських просторів океан,
Герлига і сопілка.

Федькові всі знайомі вже
Стежки,
Струмки,
Узбіччя.
Ще яр...
А там, за гір кряжем,
Із сонцем, з небом стріча.

Внизу ще ніч,
А день кладе
На шпиль рожеві вії...
Втомився день —
За гори йде,
А шпиль в пурпурі тліє.
Все літо з сонцем в дружбі він,
А дні минають швидко.
Вітрам грайливим навздогін
Федь сотні грайок виткав.

І сам ватаг, мов з моху пень,
Сидить при ватрі ввечір
І грати, хоч скінчився день,
Федькові не перечить.

Ватаг — господар при кошарі.
Та око Дуба — хитра дочка
(Рум'яне личко, очі карі,
Як сніг — вишивана сорочка).
Старий — як бук: широкі плечі,
Та вже зігнулися дугою.
Не легко вже йому під вечір
Сідати втретє до подою.
Тут тричі в день дойти вівці
Сіда ватаг, чабан, Христина.
А Федь терлика на сопілці
Й ганя овець до них з-за тину.

Щотижня хтось харчі приносить:
Дубиха, Дуб або Микитка.
Всього не мало, та й не досить:
Сьорбнеш — і дно в мищині видко,

Ватаг весь вік свій без догани
Сметану й сир збирає вміло.
Невже ж від сиру та сметани
Його волосся побіліло?

Але старий з усім тим зжився
І тільки сніг сповзе в потоки,
Ватаг, хоч згорбивсь, похилився,
Йде на верхи бадьорим кроком.

І ті верхи покинуть літом,
Зійти в село на відпочинок,
Куди там — та нізачо в світі!
Його життя — це полонина.

Була ж і в нього любка пишна,
Та в наймах жить весь вік — спасибі!
За іншого голубка вийшла,
А він зостався жить в колибі.

* * *

Над полями
Срібні струни
Жайворон
Повісив з неба...
Озимин
Зелені руна
Чеше вітру
Теплий гребінь.

Вже плуги
Із поля зникли,
Вкрила зелень
Чорні скиби,

Шлють трембіти
Дружній виклик
Від колиби
До колиби.

День за днем
Густіша зелень,
Весняним
Дощем умита,
Простір весь
Налитий хмелем,
А промінням
Даль розкрита.

* * *

Уже на вівцях відросла
У травні знята вовна,
Ліщина кручі облягла,
Як зір — горіхів повна.

Немов намисто з янтару,
У зрубі скрізь ожина,
Виходить з яру на гору
То тут, то там шипшина.

Рясним кораликів узлом
Горять калини грона,
Сміється цяtkою-орлом
Небес глибінь бездонна.

Підходить осінь голуба,
Хоч літо ще навколо,

Внизу давно лягли хліба,
Мов золото, додолу.

* * *

Ще сонце гір не золотило,
Ще плив яругами туман,
Як десь з-за гір, з-за небосхилу
На небо вирвавсь ураган.

Не ураган, а хижі птахи,
Що мчать із заходу на схід,
Весь простір повен шуму-жаху,
Від змаху крил дрижить весь світ.

Іван, Федько не знали, звідки,
Чиї й куди летять вони,
Та знали:
Дим, громи — це свідки
Уже початої війни.

* * *

На п'ятий день біжить он з долу
Задиханий господар сам:
— Це Гітлер, Гітлер Польщу кволу
Так чеше!
Слава небесам!

Ми з Гітлером тримаєм дружбу,
На самостійний входим шлях.
Пани підуть в міста на службу,
А ми — п а н а м и на полях.

О! о! чи чуеш? Бомба буха
На панське військо чи мости.
О, та бомбова завірюха
Зуміє Польщу рознести!

Я вибіг, щоб овець загнати
Десь далше від гірських плаїв,
Щоб в час утечі за Карпати
Голодний пан овець не їв.

Спинились вівці край Говерли.
Господар спішно вниз помчав.
За тижнів два пани поперли
Лісами, наче саранча.

Але чого це, наче хмара,
Виходить газда знов до нас?
Звідкіль той латаний киптарик
І де «штиблети» ці припас?

Якісь там дивні переміни!
Бідняк із Дуба — недарма!
Пізнать з його пісної міни,
Що в нього радості нема.

Невже ж за польським панством в тузі,
Що міна в нього прегірка?
— Ви знаєте? Берлінські «друзі»
Нас віддали більшовикам?!

Так он воно, багацьке горе! —
Подумав з радістю Іван.
І мов розкрилися простори,
Мов зашумів безмежний лан..

На багачів сьогодні смуга,
Згубився гордовитий хід.
Ці дні для них немов отрута —
Спідлоба дивляться на світ.

* * *

Хоч, може, ще не час додому
Отарі з полонин іти,
Але в ці дні в житті новому
Слід місце юнакам знайти.

Спливла отара з трав і з плаю
Між опарканені сади,
А багачі її стрічають
Не так весело, як завжди.

Он блиснув злобно Дуб очима,
В старім, у дранім киптарі.
Він був би рад, щоб миттю мимо
Пройшли і вівці й вівчарі.

Він зна: майно тепер — провина,
Коли жеброта наверху,
І в багачів холоне спина —
За їх маєтки — зо страху.

7

Узяв Іван заплату в Дуба,
Свою Федько теж попросив.
Дуб в інший час нам'яв би чуба,
Тепер лиш губи закусив.

Він думав: Федь всю зиму буде
Біля овець, біля корів,
А тут... Дивіться, добрі люди,
Сказився хлопець, одурів.

Пішли Іван, Федько із хати,
Зостались діти і стара;
Як тут усьому раду дати,
Як не позбутися добра?

Та хай! Нехай усе подохне!
Здихать я допоможу й сам.
Скоріш мені правиця всохне,
Як все жеброті передам.

Он по панах ще місце тепле,
«Голота» ж влізла вже у двір:
Цей про колгосп горланить, трепле,
А той: «Землі мені відмір!»

Та хай би рвали лан на клапті,
Щоб лиш колгоспу не було.
Я ж не піду, куди йдуть «лапті»,
Хоча б туди йшло все село.

Так думав Дуб.
Примкнув ворота,
Та ще й колодою підпер,
Чвиркнув крізь зуби слину з рота
І губи рукавом обтер.

А вечором до Дуба Лисий —
Хильцем, як злодій, з-поза хат.

За ним Червань, Синиця, Мисик
І Запотічний-конокрад.

Отак зійшлись, замкнули двері,
Вікно закрили ліжником,
І на лавиці, без вечері,
Як сови, сіли всі рядком.

Лиш Дуб,
Хоч в серці чорно й тісно,
Бадьоро дивиться на всіх,
Не то глумливо, ніби злісно
Так підіймає їх на сміх:

— Чого ж це ви понадувались,
Як мокрі кури на мороз?
Лякаєтеся слів зухвалих,
Жебрацьких лайок та погроз?

— Та це лиш перша груба крапля
Упала і сліду нема.
Та буде грім!
Вернувся Чапля!
Його не з'їла і тюрма!

— О, цей то нам підсуне хрону,
Давно на нас він гострить зуб.
«За нами, — каже, — міліони!
А проти нас — такі, як Дуб!»

— Ти не лякай нас, пане Дубе! —
Схопився Мисик, як оса.
— Як ми покажем свої зуби,
То стане страшно й небесам!

— Ти, мой, кажи,
Що нам робити
Сьогодні, поки час, та й все.
Бо як почнуть нас добре бити,
Тоді нас бог вже не спасе!

— Збираються нас виселяти
Із наших сіл, із наших хат,
А не діждуть вони, прокляті,
Як я гуцул сам — Йосафат!

— Це Гітлер так, щоб їх приспати,
На згоду з ними там пішов,
Та скоро їм прийдеться взнати
Удар німецьких підошов!

— Я все спалю!
Маржину знищу!
А сам в ліси з дітьми піду,
Аби до дому бути ближче,
Коли гармати загудуть.

— Спалити, знищити — не штука,
Таке і кожний з нас утне!
Зроби ти так, аби Прилука
Не пік нас словом, як вогнем.

— Та тихше! тихше!
Нам кричати, —
Говорить Лисий, — днесь не час!
Дивитись треба і мовчати.
До діла ще покличуть нас.

— А схочуть брати в нас маржину,
То заразить її не гріх!

А вже на другу-третю днину
Вона не вийде й за поріг.

* * *

Біліє панський двір
На горбі край села.
Навколо сад. За ним
Хатки (дахи діряві).
Все панство із двора,
Як би вода змела...
Не сяють більш вночі
З кімнат світла яскраві.

Народ з отих хижин
В палати перейшов,
Щоб сирість та півтму
Змінити на світлиці,
Щоб з вікон хоч тепер,
Немов блакитний шовк,
Був видний обрій весь
Іх дітям блідолицим.

А бідняки з села
Взяли під догляд свій
Маржину, реманент,
Комори та підвали,
Щоб багачі, жадні
В захланності своїй,
Як ті щурі, вночі,
Добра не розтягали.

* * *

Сьогодні все село
Зійшлося навкруг двора:
Баби, діди, газди,

Юнацтво та дівчата,
Колишні наймити
І навіть дівтора,
Щоби нове життя
В громаді зустрічати.

На багачах — гляди!
Все рвані киптарі!
Самі ж вони, немов
Наїжене будяччя.
Дуб вліз у зал — в куток,
А Мисик край дверей
Напружив слух і зір,
Щоб чути все, все бачить.
А пишний світлий зал
Сьогодні без прикрас.
Пани втекли,
Лишили стіни голі.
Та для розмов, нарад
Підходить він якраз.
Його влаштуємо
По власній силі й волі.
Битком набитий зал,
І прапор на стіні.
Під ним лавки і стіл,
А на столі газети.
Без ліку тут облич
У кожному вікні,
І полум'яний стяг
Над Леніна портретом.

8

Поки Федь забіг додому,
Поки взяв сорочку чисту,

Ніч по небі голубому
Вже розсипала намисто.

— Як же там було на горах?
Як жилося? — каже мати.
— Добре. — В думці весь на зборах.
— Добре, добре — й шусть із хати.

І помчав. Аж міст над Прутом
Ду-ду-ду... І тихо стало.
Мати встигла лиш зітхнути,
А Федько вже біля залу.

В зал пролізти б... Та куди там!
Непрохідним муром плечі.
Може б там? Вікном відкритим?
Ні! Не вдався Федькові вечір!

І у вікнах, як і в брамі —
Діти, легіні, дівчата.
Добре, що вдалось ногами
На підмурок твердо стати!
Довелось ловить знадвору:
Те — очима, інше — вухом.
— Хто це? Хто це там говорить?
— Та мовчи! Дивись і слухай!

— І ось тепер
Потрібні ваші руки,
Щоб знищити
Старого рештки злі,
Щоб ви самі
І ваші діти й внуки
Господарем ішли
По цій землі... —

Скінчив боець.
Хтось плеснув у долоні.
Гадюкою сичить
Хтось з-за плечей.
І оплески,
Мов коні на припоні,
І вовчий блиск
З-під брів, зі злих очей.

Втихає шум...
Втиха, як дощ раптовий...
Ще крапля тут,
Ще там дві-три останні.
Хоч де-не-де нависли хмурі брови,
В зал мов дихнув
Весняний подих ранній.

— Що ж? Пора тепер сільраду
Вибирать по вільній волі.
Перебрать по панстві спадок
І в коморі, і на полі.
Усміхнувшись, мовив другий,
Ставши поруч на помості:
— Час неволі та наруги
Вже до вас не верне в гості.

— А з землею що?
— Як буде?
— З панським полем?
— З панським лісом? —
Тут то там питали люди.
Багачі косились бісом.

— Це вже ваша справа, друзі...
Все ж подумать не завадить.

Поки підуть коні в плузі,
Часу досить раду радить.
— Що там радить?

Добрі люди!

Панський двір, і сад, і поле
Хай колгоспом нашим буде,
Хоч когось і в очі коле...

Пізно в чорну темінь ночі
З залу вихлюпнула повінь.
По селу шумить, клекоче...
Втішний цей,
Той — жовчі повен.

Коли ж зачинилися двері,
Зоставсь комітет та бійці,
І списаний аркуш паперу
В одного із них у руці.

Оце чорновик протоколу —
Нового життя перший слід...
І входить село, мов у школу,
В незнаний, невиданий світ.

Хто ж бачив,
Щоб війтом в громаді
Жіноча була голова?
А тут головою в сільраді
Віднині Близнючка вдова.

Хто чув,
Щоб у панську палату
Зійшлось, як у власну, село
І там свої збори, як свято,
Село без пригод провело.

Хто чув,
Щоб із власних маєтків
Втік пан, як той злодій, вночі,
Щоб він від всіх гордошів предків
Згубив довговічні ключі?!

* * *

Дворів бідняцьких тридцять шість...
Й кипить у Лисих злість —
За місяць вже в селі колгосп,
Як в горлі гостра кість.

Палац високий, ліс, лани —
Раніш і не торкни.
Сьогодні всюди торбії
Засіли, як пани.

Дворів бідняцьких — тридцять шість.
Шипить багацька злість.
Село — селом,
Але колгосп —
У горлі гостра кість.

У них там Чапля — голова,
У нього всі права.
Хто зна, що він ще проти «нас»
Під черепом хова.

Іван — той зайда з-під Стрия,
Той більшовик-змія,
В них секретар, душа всьому,
У всім рука своя.

* * *

В кут чабанський бич опер, —
Не чабан Федько тепер:

В шостий клас йому якраз,
Вже й забув, як вівці пас.

Він то в школі, то в дворі —
Нині всі там школярі.
А на колгоспному току
Керат вчиня пальбу таку,
Що аж дрижить усе село,
А двір весь пилом замело.

* * *

Ще де-не-де сіру стернину
Роздряпує спізнений плуг.
Дощами просяклу хустину
Сушить несе осінь з яруг.

І часом її піднімає
Задумане сонце увись.
Була над землею... й немає —
Складки її
В синь розпливлись.

Ще в полі картоплі чимало —
Спізнались зібрать глитаї.
Бідняцьких збиральниць не стало,
На «графським» беруть, як свої.

Збирають у спільну комору
В запас, на життя й на посів.
І Лисий озлобленим зором
Глядить на колгоспний засів.

Здалека Лисий
 Дивиться,
 А в Дуба губа
 Кривиться:
 На панськім ледь
 Не все село.
 Там гамірно
 І весело.
 А тут Дуб
 З дубенятами
 Та до різдва
 Копатиме.
 Пече у крижах
 В Мисика:
 Схиляться важко
 Звисока...
 Схились — у бік
 Поколює...
 Стоїть старий
 Тополею.

9

Та Федь флюяри не забув,
 На день ховає в скрині;
 А соловейком виграє
 Надвечір на воринні.

Навколо хлопчаки, як він,
 Гарцюють та сміються...
 З флюяри вітру навздогін
 Струмочки ллються, ллються.

То коломийка, то аркан,
То «Розпрягайте, коні!»...
(Колись співав її Іван,
Тепер бійці червоні).

* * *

На вигоні ввечір
Сто витівок, жарти,
Аж поки не відкриють
Все тіні густі.

А зранку у школі —
Знайомі вже парти,
Знайомі, а все ж таки —
Зовсім не ті!

Раніш гострогранні,
Мов пилом прикриті...
Похмуро Пілсудський
Дивився з стіни...

Сьогодні ці парти
Промінням залиті,
Хоч осінь — скрізь чуєш
Дихання весни.

З книжок чути запах
Друкарської фарби.
Папір сяє снігом,
А сріблом — перо.

Складає Федь все те
На парту, мов скарби,
Мов знайдене раптом
Велике добро.

* * *

А час, мов заець куцохвостий,
Біжить... Попробуй, зупини!
Федько у хаті тільки гостем...
І так до самої весни.
Щодня уроки в школі зранку,
А згодом — хор,
А потім — гра...
Сидів би в клубі до світанку,
Якби йти спати не пора.

* * *

В районній залі,
Повній світла —
Самодіяльності показ.
І барвами всіма розквітла
Уся Гуцульщина нараз.

За хором —
Хор вступа на сцену,
У вишивках, у кожушках...
І спів... І гра...
Танок натхненний
Із топірцями у руках.

Федькові все те —
Сном здається...
І зал, і люди,
Гра і спів...
Згадає:
Й досі серце б'ється...
Зі сну збудитись ще не вспів.

Хіба ж не сон —
Ця флейта в скрині,
Яку за гру одержав він?
І сяють щастям очі сині
Під флейти
Срібний передзвін.

За всім тим Федь
Не бачив світу..
Радів, спішив,
Учився, грав...
І не оглянувся:
Вже й літо...
Лягли на луг
Покоси трав.

Та просидів Федь
Усеньке літо
За книжками —
Чи в лісі,
Чи в полі,
Щоби краще
Усе зрозуміти,
Що проходив
Останній рік в школі.

Не оглянувся,
Коли тут і коси
Срібні блиски
Розсипали в жито,
Як під небом,
Раніш безголосим,
Журавлиним ключем
Даль відкрито.

На сході тліла
 Жаром хмарка,
 Як Федь в торбину
 Флейту клав.
 Мов джміль,
 Гуділа молотарка
 За ним по шляху
 В Станіслав.

Лиш батьку знаними
 Стежками,
 То через яр,
 То близько хмар
 Ішли...
 Нарешті вулиць камінь
 Привів їх
 На міський бульвар.

«Музична школа»
 На фронтоні
 Здалека вичитав Федько.
 На чорнім —
 Літери червоні...
 Фронтон —
 Як свіже молоко.

Ось тут —
 Мета його дороги,
 Давно вже бажана мета,
 Чого ж тепер
 Зів'яли ноги?
 Чом острах
 Серце огорта?

Та це лиш мить...
Бо ось вже брама...
Вже сходи...
Світлий кабінет.
І на стіні
В різьбі вся рама,
А в рамі — Леніна портрет.

Так оце Федько у школі.
Грає, вчиться,
Знову грає...
Мур, дахи на видноколі,
А в душі —
Світи безкраї.

Вдень — уроки
(В класі сьомім),
Потім вчися,
Граї до ночі,
Хоч ляга
На плечі втома,
Флейти з рук
Пустить не хоче.

І так — день!..
Так — тиждень... місяць...
Згасла осінь...
Сніг у полі...
А там — глянь!
Вже трактор місить
Чорні скиби
На роздоллі.

Над полями срібні струни
Жайворон повісив з неба,

Озимин зелені руна
Чеше вітру теплий гребінь.

Вже плуги із поля зникли,
Вкрила зелень чорні скиби,
Шлють трембіти дружній виклик
Від колиби до колиби.

День за днем густіша зелень,
Теплими дощами мита,
Простір весь налитий хмелем,
А промінням даль розкрита.

ЧАСТИНА ДРУГА

1

В полі — сонце,
В полі — вітер,
Йдуть хмарки
За сині гори.
Вітер небо
Сине вітер
І колише
Жита море.

В саду вишні
Відбілили,
Цвіт упав
В траву рососою...
І узнали
У артілі:
Гітлер йде
На нас війною.

Так, це правда,
Це не сниться:
Вдарив грім

Поза горами,
Смертоносні
В небі птиці —
Над шляхами,
Над мостами.

Встань, хто долю
Вільну любить,
Встань, хто має
Міць орлину,
На фашистів-
Душогубів,
За Радянську
Батьківщину!

* * *

Немов нагальний
Вихор тучі,
Вірвались в села
Жах, тривога...
Лиш багаті,
Нацистів ждучи,
Стояли з хлібом на дорогах.

А їх сини —
Уже при зброї:
В них револьвери і гранати.
Ідуть тепер, немов «герої»,
На комсомольців полювати.

В гурті он Мисиків Данило
Гранатами обвішав ремінь...
Він перший на селі громило
На вулиці в вечірню темінь.

Іде Гриць Лисий з Задорожним,
Ще з кількома з тієї шайки,
Що ждала й прагла фібром кожним
Пори кропила і нагайки.

А он Зизюк та Городило
Ведуть дорогою Близнючку.
Анничка
З поглядом застиглим
Йде, ведучи маля за ручку.

Розсипались в Близнючки коси,
Їх розгорта вона руками,
А трое діточок голосить:
Ой, мамко!
Матінко!
Ой, мамо!

«Запріть оцих пєсят у хату,
Щоб не скиглили на майдані,
Аж доки відьму пєлєхату
Ми «добрим ділом»
Не пом'янем!» —

Це Лисий Гриць.
І кіл із плоту
Враз вихопив:
«Давайте, друзі!
За більшовицьку всю роботу
Платім голоті по заслугі!»

І перший кіл упав зі стуком
На голову вдови-небоги.
Вона хитнулась...
І без звуку
Лягла розбійникам під ноги.

На крик надбіг і Феді тато.
Аж заломив від жаху руки:
«Гей, люди! Звірі!
Та ж це мати!
Не жалко вам сиріт?
Падлюки!»

Син Лисого
Схопив пістоля...
Обличчя лютістю налите...
Пішла луна
Аж ген по полю...
А батько Феді
Став хилитись.

Його рук кілька підхопило,
Але покласти довелося...
І на дрібний пісок поплила
Червона струйка з-між волосся.

І раптом щось в серцях урвалось
І холодом дихнуло в груди...
І кожен бачить,
Що тут сталось,
Мов із очей сплила полуда.

А Федь, що й сам здалека бачив,
Як Лисий вихопив пістоля,
Лишень поблід,
Але не плаче
З незмірного одчаю й болю.

Та біль, що віддих
Спер у грудях,
За мить змінився

Помсти жаром.
Жорстоке ж буде правосуддя,
О, безпощадна буде кара!

Із хати вирвалася Анничка,
Поблідла, вибігла з-за рогу,
І ось, немов підбита птичка,
Край мами впала на дорогу.

І враз —
Так пусто в бідній хаті...
І враз —
Сів смуток край стола,
Як, вся кривава,
Мертва мати
На лаву
Край стола лягла.

Що сталось —
Зрозуміть не годні...
І ось в хатині тій тісній,
Немов курчата ті голодні,
Так збились
Діти при труні.

* * *

Третій день йде гульня...
Третій день гуркітня,
А дороги всі курява вкрила...
По них з заходу йде
І скрегоче й гуде
Вся в залізо закована сила.
Танки ...
Танки...
Авто...

На них фріців по сто...
Мов годовані вепри для свята...
Тут «фаркіха», там віз,
Серед брязку заліз
За гарматою
Суне гармата...
І здавалось...
Нема
Ані сил, ні ума,
Щоб спинити цю сталі лавину,
Що гуркоче й реве...
І пливе...
І пливе...
Заливає, мов повінь, країну.
Та панам, і панкам,
І багацьким синкам
Як же радісно!
Весело!
Мрійно!
Їм здається: це все
Вже сьогодні несе
Із тризубим штиком «самостійну»!

2

Пішли за днями дні...
Не дні — а чортовиння!
Мов у химернім сні
Село і далеч синя.
Колгоспний двір, майно
Розкрали глитаї.
А ніччю...
Стук в вікно, —
Мов сик,
Мов їдь змії...

І крик...
І зойк...
І плач...
І автоматний дріб...
І тут...
То там...
Бідняк
Руками землю згріб.
А десь...
Удалині...
Як день, так ніч —
Громи...
І все нові вогні
Й дими...
Дими...
Дими...

* * *

В селі у клуб
Збігались дуки—
Вся куркульня, її сини
Збирались —
Владу взять у руки,
Здійснить про панування сні.
І вже ввижалась
— «Самостійна»,
І навіть —
Гетьман на коні, —
Та це лиш сон —
Мана розвійна,
А дійсність:
«Райх» в Галичині.
Та ні! Не «райх»...
Дистрікт лиш «райху»,

А там...
«Райхскомісаріат»...
Змiнив «герр фюрер»
Дружби гайку
І синьо-жовтий зник парад.
Блакитно-жовтий герб з тризубом
Прийшлося змінити на павука,
А «Ще не вмерла» й «друже любий» —
На «гайль» і посвист канчука.

* * *

Пішов Данило в поліцаї,
А з ним ще декілька таких.
Палац той,
Де панів немає,
Франц Ліпке
Вже зайняти встиг.

Франц Ліпке — хазяїн
Не тільки в палаті,
У панській садибі,
На панських полях,
Він пан-повелитель
І в полі і в хаті,
В його володінні —
І річка і шлях.

Його посіпаки —
В діброві і в лісі.
Без дозволу брати
Не важся й грибів.
Малина, ожина,
Плоди на горісі —

Все — власність германців, —
Не «роду рабів».

Бундючно гуляють
Руді німченята
В військових мундирах:
Кинджал на ремні.
Годовані, горді,
Червоні, пикаті,
А з хиж дітлахи
Виглядають сумні.

Зима проминула
Понуро і чадно...
На працю у лісі,
На шлях у метіль
Ганяв людей Ліпке
Жорстоко і владно:
«Роби! Як робив
У колгоспний артіль!»

* * *

Між тим жнива наспіли в полі,
І на недавно спільний лан
Йшли до зорі
І гнулись долі,
Та не врожай
Збирать — мозолі
Село примусив лютий пан.

Йому не мислиться,
Не сниться,
Що поле обсівав не він.
Він зна:
Тепер його пшениця,
Його раби —

Село і жниця,
Що хліба вижида Берлін.

Йому не клопіт і не горе,
Що тут не він — мужик орав.
Він прагне
В «райх» післати скоро
(Хоча в селян пусті комори),
Все те, що з піль мужик зібрав.

* * *

А молодь хапали
По ночах в «гестапо»,
На каторгу гнали її
Силоміць,
Шпionів збирали
За миску охляпів
З куркульського кодла,
З бандитів, з п'яниць.

Та вісті ходили,
Мов луни, мов легіт,
Від хати до хати,
З села до села,
Що десь під Москвою
Закляк сталі скрегіт
І сила фашистська
В снігах залягла.

І руські морози
Вгризаються в кості,
У шкіру, у м'язи,
У суглоби ніг...
І фюрер скрегоче

Зубами від злості,
А руським — байдуже,
Що спека, що сніг.

3

Пройшла весна й літо,
Немов у кошмарі...
І сонце не гріло,
І дні всі у тьмах...
Поля опустіли,
Як після пожару,
А Федь уже виріс,
Від сонця засмаг.
Весною на панськiм
Орав
Та пас коні,
Снопи возить мусив
У двір у жнива.
О! Як же стискались
Від люті долоні!
І повна дум помсти
Була голова.

І знов проминула зима...
Сніговіі...
Весною фашисти
Казились, мов пси.
А в літі хтось чутку,
Хтось радість посіяв,
Що хлопці-молодці
Прибули в ліси.

Із хлопцями разом
І дід сивоусий.

Із ними й дівчата,
Мов яблуні цвіт...
Хоч літо, хоч спека, --
Зима Ліпке трусить...
Федькові ж —
Немовби розвиднився світ,

* * *

Ой, чом це, чом засапана.
Грязюкою захляпана
Біжить кудись поліція,
До смерті перелякана?

З несправними мундирами,
З обличчями, аж сірими,
Солдати з поліцаями
Біжать і трусять шкірами...

— Ой, що таке?!
Ой, що таке?! —
Питають дуки й попки.
І їм на повні вилиці
Сідають жаху опіки.

* * *

Гей, а із-за гори
Ой, та з-за крутої
Роздзвонами пісня
І земля гуде:
Ленінські орлята,
Ленінські герої
Йдуть. Їх сивоусий
Дід Ковпак веде.

Сяє в сонці збруя,
Дзенькотять вудила,
Міцно на попругах
В'язані вузли...
Ой, яка вас мати,
Ой, яка родила,
Що ви крізь залізо
І вогонь пройшли?!

Ой ви гори, гори
Сині, піднебесні,
Розкривайте двері
Гостям дорогим...
Хай же відпочинуть
Лицарі чудесні!
Хай з лісів і шумів
Наберуть снаги!

Ой ви гори, гори
Сині та високі,
Понесіть у шумах
Вісті навкруги,
Що примчав, прилинув
Яснозорий сокіл!
Гей, тремтіть,
Фашистські звіри,
Вороги!

* * *

По містах і селах
Гітлерівські зграї
Нишпорять... лютують,
Мов скажені пси.
А вночі хтось поїзд

Під укіс пускає,
Хоч виттям собачим
Вий та голоси!

Скільки ешелонів
Залягло в канавах!
Скільки паровозів
Рознесло у прах!
Де йшли партизани,
З ними їхня слава,
Що скажемо наці
Наганяла страх!

А сьогодні вийшли
З-за гори, з-за гаю...
Коні в них, тачанки,
Дула — сто гармат,
Бойові знамена
В сонці жаром сяють,
І над ними пісня
Лине до Карпат.

З древнього Путивля,
Звідки Ярославна
Видивляла очі,
Ігоря ждучи,
Їх вела дорога,
Одчайдушна, славна,
Світовим бандитам
Пострах несучи.

* * *

Ой ви ночі,
Ночі партизанські!
Скільки вас

На нашій на путі!
Знають хлопці
Київські та брянські
Та ще знають
Зорі золоті.

Ви були завжди нам
Найвірніші друзі
У походах славних
І в важких боях,
Як казились
Німці ув окрузі, —
Ви нам прикривали
До домівки шлях.

Що нам — партизанам!
Є в нас дім в діброві,
Під гіллям зеленим
Чи кущем...
Ой ви ночі,
Ночі чорноброві,
Ви нас огортали,
Як плащем.

* * *

А за горою уночі
У блискавицях височінь
І хтось —
Мов довбнею в стіну...
А там горох
На стіл сипнув.

На темнім небі
В чорну ніч
Хмарки в огнях
Ракетних свіч.

Приймають іскор ручаї
В химерні кучері свої.

* * *

І зникли фрици із доріг,
Став Лисий тінню на поріг...
Стяги, мов маки, на шляху...
І Лисий блідне зо страху.

Федькові з прапорів тепло
У серце ласкою сплило.
Він радісно всміхається,
Мов з друзями вітається.
Село ж до шиб обличчями:
Одні:
— Вам щастя зичимо.
А в тих — з очей і жах, і лють
Глядять спокійно не дають.

* * *

І ось в селі
Біля присілка
Спинились люди
І гармати...
А Федьку
Мов сон приснився,
Як зайшли ті гості в хату.

Цей засмаглий,
Той аж чорний,
В третього —
Мітлою вуса.
З ними —
І хлоп'я моторне,

Ростом, як Федько, безвусе.
«Здрастуйте!», —

Різноголосим
Привітались хором гості.
«Добрий день! Заходьте!
Просим!»
Стала мати
На помості.

«Що ж — сідайте в нас.
А може, трохи бринзи?
Може, хліба...»
«Ні, спасибі!» —
Каже кожен...
«Дякуєм,
Ні, ні, спасибі...»

Ми лиш так...
Цікаво глянуть,
Як живеться вам у горах...
Ходить же по світу слава —
В вас хати —
В різьбі, в узорах».

«У нових багацьких хатах —
Там — краса,
Різьби, узорі...
А в такій старій, горбатій —
Тільки тріщини та пори...»

* * *

А за години дві чи три
Село мов вимели вітри.

Знялись бійці, від'їхали,
Немов на крилах віхоли.

І між узбіччями лишень
Дзвенять ще відгуки пісень.

Коли ж останній звук замовк
І на село ліг тиші шовк,

Життя немов спинилося...
Невже ж це все лиш снилося?

* * *

Ой, не спить Федько
Цієї ночі.
Як же спати,
Як пішли бійці?
Може, завтра
Повернутись схоче
Грубий Ліпке
З батогом в руці?

Чом же, чом я
Не пішов з бійцями?
Хоч би в пекло,
Тільки щоб не тут...
Жаль лиш брата
Та сестер, та мами...
Це ж, напевне,
Завтра вулицями
Знов фашистський
Тут засвище кнут.

Не боюсь кнута я,
Ні побоїв,

Та терпіль
Не хочу їх і в сні!
Ех! Попасти б
Ніччю
До героїв
В партизанів коло,
При вогні.

І схопився хлопець
Із постелі,
Одягнувся,
Взувся
Крадзькома...
Через гори
Ніч доріжку стеле,
І вагань у серці
Вже нема.

4

— Стій!..
З кущів неначе
Вдарив камінь
Федору в обличчя.
Він змахнув руками...
— Та чого зайшов ти
У ліси,
Мій друже,
У трущоби ніччю?
— Ліс, чи ніч —
То мені байдуже!
Партизаном бути хочу!
— А що скаже батько? Мати?
— Батько? В мене батька вбили...
Я село покинув, хату,

Щоби мститися...
Мстить · щосили!
— Що ж? Підем!
А там — побачим...
І ввійшли у п'ятьму лісу.
А на виднокрузі наче
Розхиляє день завісу.

* * *

Коли ж на сході
Засвітало,
День трави росами поїв,
Мов мертво,
Братство міцно спало,
Пройшовши
Крізь вогонь боїв.
Ковпак
На щовбі примістився,
Он під гіллясту
Сів сосну,
Та все оглянув,
Обдивився,
Тоді поклався сам до сну.
Ставали вічністю хвилини,
Коли мертвецьки братство спало,
Вкінці цей-той
Із-під ялини
Підводив голову помалу.
Сидір Артемович побачив,
Як лиш проснувсь,
Незнану постать:
— Ну, ранку доброго,
Юначе!
Із чим до нас

Прийшов у гості?
— Прийміть у партизани,
Прошу!..
Федько промовив
Перше слово.
— У... партизани?..
Мій хороший!
Отак — візьміть,
Прийміть — готово!
А хто такий ти, синку,
Звідки?
Чого шукаєш
Ніччю в лісі?
Що ти не ворог —
Маєш свідків?
А може, слід
Тебе повісить?..
Збентеживсь хлопець.
На обличчя
Рум'янець сплив
Раптовим жаром.
У нього ж — відступать —
Не звичай
Під глумом, криком чи ударом.
І сивовусий дід привітно
Простяг Федькові теплу руку,
І стиск руки
В цю ж мить помітно
Мов змив з його обличчя муку.

* * *

Вже сонце високо підплило,
На травах висохла роса,
А з ручки вічної чорнилом

Щось у блокнот
Платон писав.
Аж ось немовби
Звук флюяри
Дзвенить притишено здаля,
Мов верховинських
Шумів чари
Спливає в серце
Крізь гілля.

Та ні.
Це не флюяра дзвонить,
Крізь запашний
Ялини шум,
А мовби краплі
Срібла ронить
Блакиті й сонця
Теплий струм.
І слухає
Платон в задумі:
Звідкіль у хлопця
Флейта ця?
І звідкіля
В карпатським шумі
Взялась
Чудова гра митця?

І він до хлопця
Нахилився,
Поклав долоню
На плече...
Здригнувся Федь...
Із тону збився,
Мов захлинувся
Враз плачем.

* * *

Ніч...
Село притихло...
Та не спиться...
На сторожі
Всякий край вікна.
І дзенькне десь
Посуда на полицях.
І кожен нерв —
Натягнута струна.

Раптом...
Хтось ударив по струні.
Десь скалками
Бризнуло скло шиб.
По селу у кожному вікні
Хтось до шибки
Трепетно прилип.

А за мить...
Тріщать тут-там плоти,
Втікає молодь геть із хат.
По селу гестапівські чорти
Мчать... сопуть
За ними вперехват.

* * *

О ночі чорні!
Ви вливали
У кожне серце
З тьмою жах.
В хатки села,

Що спать лягало,
Не спать —
А мліти на ножах.

Ось другу ніч
Не спить село.
І раз у раз
Повітря крає
І зойк, і крик,
І бите скло,
І свист,
І лайка поліцаїв.

* * *

Повернувся Ліпке
Хтозна — звідки,
З ним і поліцаї і шпики...
Багачі всміхались
Криво... їдко,
Гнів ховали в серці
Бідняки.

Бо й загін гестапо.
Проти ночі
Гострий,
Мов роздрочена джмільня,
У село враз з сутінком
Наскочив.
Знову гордо ходить
Куркульня.

* * *

Мов з неба,
Впали партизани
На німців гнізда,

На пости,
Пройшли над ними
Ураганом,
Щоб їх, як пір'я,
Рознести.

І знов, як буря,
Відшуміли
В гаї, в ліси,
В яри — на Схід,
А фріци —
Гнатись не посміли
За їх загонами услід.

* * *

Побачить матінку додому
Федько біг ніччю до села
І раптом: «Гальт!»
В ярі крутому
І лапа на плече лягла.

З цієї чорної години
Пішло все, мов
В кошмарнім сні.
Бо, замість друзів,
Верховини —
Ярмо в ворожій стороні.

* * *

Спочатку в гестапо,
А далі —
В невеселому
Бранців гурті
Опинився Федько

На вокзалі
У вагона важкій тісноті.

Скільки днів,
Як в підвалі, без сонця!
Лиш колеса
Об рейки: Чах! Чах!
Ржаві грати
На місці віконця,
І полуда,
І тьма на очах.

Аж ось грюкнув
Різко скобель,
Заскрипіла
Дверей стара ржа.
У вагоні тіснім —
Не худоба —
Споневірені люди лежать.

«Раз!» — бичем
Засвистіло над вухом.
Рвучко тіні встають
У півтьмі,
І повітря важким
Дише духом,
А всі люди —
Примари німі.

«Раз!» — знов вигук,
Мов скрегіт заліза...
Сліпить сонце...
О, як же іти?!
Та свист палки
Повітря прорізав,

Щоб на спину,
Мов опік, лягти.

Стрімголов
Полетіли з вагона
У пом'ятих убраннях тіла,
Щоб їх швидко
У сіру колону
Поліцейська гумовка звела.

* * *

Ой, далеко ти,
Рідна землице!
Мовби зойкнуло
Серце в Федька.
Замість сонця
І шуму ялиці —
Тут неволя
І свист канчука.

* * *

Із табору
Федька взяв бавер,
Він довгов'язий,
Мов та швайка.
З зорі по ніч
Ганять заставив,
Як пастуха та побігайка.

Та не минув
Ще й другий місяць,
Як Федь стягнув
У німця карту

І вже —
З товаришем у лісі.,,
Минають всі оселі й варти.
Гриби, то ягоди,
То голод...
Вода же
Скрізь на білім світі.
Гаразд,
Що не докучить холод
Людині, що мандрує в літі.

Коли ж на чеську
Землю стали,
Хоча і тут нацистські звірі,
Немовби з ніг
Кайдани впали, —
У власне щастя
Федь повірив.

Зима застала
Їх в дорозі,
Прийшлось у чехів зимувати,
Та кожна хата на порозі
Стрічала їх,
Мов рідна мати.
Бо кожен чех
Палав від люті
Проти нацистського зловлєстя
І мріяв,
Щоб його позбутись,
Як про своє найвище щастя.

З села в село,
І з хати в хату
Пробрались втікачі

Ще взимку
До партизанів
У Карпати,
Де на верхах
Шумлять ялинки.

Скільки днів
І ночей тих промчало,
З того дня,
Як Судетські
Хребти переміг!
Радо хлопці
Їх всюди стрічали,
Як знайомих,
Як друзів своїх.
Про цю молодь,
Сміливу і мужню,
Зі собою Федь спогад приніс
У сім'ю партизанську
Дружню,
Де шумить
Полонинами ліс.

І оставсь Федь
У їхньому колі,
Щоб фашистську
Навалу разить,
Що, розбита
В повітрі й на полі,
Ошталіла,
На захід біжить.

* * *

То не злива
Та й не громовиця

По широких
Дорогах гримить —
Партизанська
Залізна правиця
На нацистів
Падає щомить.
Б'ють, мов довбнями,
Землю гармати.
Грізні грохоти
Скрізь по полях...
І, мов вівці,
Фашистські солдати
Пробігають
Закурений шлях.

З автоматом
І Федь на узліссі.
Ясне сонце
Виходить з-за гір...
Хтось із диму
Сітчатку повісив
На міжгір'я
Вузкий кругозір.

І ось знову
Мов небо стряслося
І на землю
Упали громи,
Біля Федя вогнем все взялося
Серед гуку,
І диму,
І тьми.
І ось грім... і вогонь...
І враз тиша,
І безодня,

І пуста,
І тьма.
Хтось на теплих
Долонях колише
І ні грому,
Ні шуму нема.

* * *

Прокидається Федір на ложі —
Море світла —
Крізь вікна ясні.
І повірить собі сам не може,
Що це справді,
Що це не у сні.
Може, вчора,
А може, й сьогодні
Розірвались в громах небеса,

І скотились
Кудись у безодню
Ліс,
І небо,
Поля,
І він сам.
І ось бачить:
У білім халаті
Тиха постать край ліжка.
Не сон...
Ніжний голос
Пливе по кімнаті,
Мов з флюяри
Теплом в унісон.

Але важко якось уловити,
Що говорять малини-уста,

Хоч слова, теплотою налиті,
Хоч від них
Серце хміль огорта.

Не від них,
А від постаті тії,
Що вся в сонці,
Мов літа теплінь,
З віч якої
Спливає крізь вії
Ласка неба
І моря глибінь.

І торкає Федько
М'яку постіль,
Щоб узнати —
Це сон чи ява?
Як попав я й коли
Сюди в гості? —
Мов з безодні
Гадки добува.

... Ліс...
І сонце над лісом...
І громи...
Дальше темінь...
І раптом оце —
У прекрасному,
Світлому домі
Оця постать
З ласкавим лицем.

— Ну, як спалось?
Наснилось багато?
— Чи наснилось?

Та, мабуть, і ні.
Лиш не знаю,
Як все це назвати,
Що ось бачу,
Немовби у сні.

— Тут сьогодні
Медпункт у кімнатах,
А барони втекли всі звідсіль.
Їх на захід
Погнали солдати
І нестримна
Гарматна метіль.

* * *

І заслухався
Федь в її голос,
Потонув
В її віч глибині...
Зацвіло все,
Запахло навколо,
Як в незнанім,
Невиданім сні.

Дні проходили
Мрійно, казково.
За вікном
Лиш пісні солов'їв...
Кожний день
Ніжним Лідиним словом
Його душу,
Як хмелем, поїв.

Ліда, Ліда...
Мов спів, продзвеніло
В його серці
Те ім'я її.
Коли ж уст
Торкнувсь вперше несміло,
Роздзвонились кругом солов'ї.

* * *

А за місяць
Федько вже в дорозі,
Та летів би
До Ліди він знов,
Щоб побачить
Ще раз на порозі
Несподівану
Мрію — любов.

5

Не знала мати,
Як приймати
Свого пропавшого сінка.
Лягла на стіл
Святочна скатерть,
Як сніг, у вишивках,
В квітках.

І ось сім'я
Круг столу сіла
І вся змінилася у слух,
Як про утечу

З рабства смілу
Розповідав втікач-пастух.

А Федора одне втішало:
Не стало погані в селі.
Бандитське кодро
Все пропало
Із Ліпке й Лисим на чолі.

Принишкли багачі горласті.
В очах гадючиться лиш гнів.
Ім жаль,
Що вже кінець їх власті,
Що взять її бідняк посмів.

* * *

А в селі якраз
У весняний час
Трактори вже гудуть в емтеесі.
Зранку рум'янці,
Хмарок баранці
В неба синьому плесі.

Тільки жайворон —
Сіра грудочка —
В'яже з них тонку нитку.
І з ниток онтих
Срібнозолотих
Наче килим тонкий виткав.

І щодня садком
Ходить з молотком
То зозуля, то дятел,

Щоб килими ці
Поміж пагінці
До груш-яблунь прип'яти.

Та не втримати
Килими всі ті
На дерев гнучкім вітті —
Розсипаються,
Розлітаються
Білим пухом по світі.

І уже в саду
Літо на ходу,
Шелестить зелен-листом,
Щоб уосени
В садах плід рясний
В сонці грав,
Мов намисто.

* * *

В село прийшов
І Вовк Іван
У френчі фронтовому.
Іде селом...
Глядить кругом...
Все наче по-старому.

Та ось уже
Колгоспний двір:
В будинках,
В вікнах діри.
І протира Іван свій зір,
Своїм очам не вірить.

О, як же знищили!
І жар
Охоплює Івана.
І кожний камінь,
Мов удар,
Немов кривава рана.

Але в кімнатах
Хтось там є.
Там стук і шум розмови.
І радісніше серце б'є —
Включитись в труд готове.

Заходить
В першу із кімнат, —
Тут хлопці при роботі:
Гриць Трач, Федько і Феді брат
(Із грубим цвяхом в роті).
«Іван! Іван!»
І шкереберть
Стілець і шапка рвана,
І Федь підбіг...
Стискає Федь,
Як рідного, Івана.

«Оце ж то добре!
От якраз вгадав,
Коли з'явитись!
Тепер то будем
Ми всі враз
Хоч з цілим світом битись!»

* * *

Гриць Трач з Федьком
Вже тижнів два

Працюють тут завзято,
Щоб якнайкраще
По' жниввах
Справлять колгоспне свято.

Підлога всюди —
Хоч гуляй!
Коли б так вікна цілі...
Так новосілля тут справляй
Хоч зараз, для артiлі.

Село живе!
Артiль живе!
Людей, як бджіл,
В кімнатах.
Правління слід
Обрать нове...
Кого ж обрать —
Не знати.

Хоч вікон тут iще нема,
Та є підлога всюди,
А літо тепле —
Не зима,
І раді в сходці люди.

«Оце й гаразд,
Що ти в селі,
І що вернувсь солдатом...
В селі —
Сичать ще куркулі —
Прийдеться воювати».

Останній цвях
Загнав Федько

У дошку під стіною...
Підлога, наче молоко,
Ясніє білизою.

— І вікна будуть, коли є
Вже рами й підвіконня.
Нехай злобу, як жовч, жує
Багацьке гайвороння.

Вони сичать ще по кутках.
У мріях — днина кожна.
«Ось-ось, мовляв, Америка
Прийде непереможна!»

І з дня на день
Все ждуть вони
На літаки з-за моря,
А їхні виродки-сини
По селах
Пекло творять.

І ждуть вони іще, і ще...
Наслухують щоночі,
Чи, скритий темряви плащем,
Літак де не гуркоче?

(Американський — ясна річ).
Та час проходить швидко,
А літаків —
Ні вдень, ні вніч
Сподіваних не видно.

* * *

Про все те Федь
Розповідав,
Йдучи домів, Івану.

Про славних
Партизан згадав
І про Близнючку Анну.

Ходімо зараз же туди!
Та ні! Найперш до мами,
Вона буває в них завжди,
То, може, піде з нами.

Ось до сиріт зайшли
Надвечір Федь з Іваном.
Федько не раз тут був,
Тепер зайшли удвох.
А там на хижці їх
Покрівлю солом'яну
Немовби килимком,
Покрив зелений мох.

Схилився Вовк Іван,
Вступаючи у двері,
В хатину край села
Низеньку і тісну.
У хаті вся сім'я
Сиділа при вечері.
(Найменше встигло вже
На припічку заснуть).

Аж кинулись усі.
Аж скрикнула Анничка:
— Іван!
— Федько!
— Ви! ви!
І враз забракло слів,
І сльози хлинули,

Немов перлинок стрічка,
Яку зненацька хтось
Зірвав, пірвав, розплів.

Невже ж Анничка це,
Немов струнка смерічка,
Хіба за років три
Змінилась так вона?
(Над волошками віч
Брів чорних рівна стрічка),
В сльозах, мов у росі,
Розбуджена весна.

Обтерла сльози з віч,
Змахнула пил із лави.
— Сідайте, прошу, в нас!
Як добре, що прийшли!
І до дитини йде,
Бере й несе ласкаво
На постіль:
«Ну й заснув
Мій дурачок малий».

Івану видалось,
Що він на полонині,
Що пахощі лісів
Несе вершинний вітер,
Що, мов небес глибінь,
Аннички очі сині,
І хочеться ще й ще
В їх глибину глядіти.

* * *

Пішли за днями дні.
Іван бував щовечір

В хатині цій. І тут
Він почувавсь, як дома.
Тут, після всіх трудів,
Він міг розправить плечі,
Під Анни поглядом
Зникала денна втома,

Немов флюяри звуки —
Аннички кожне слово.
Дзвеніло так в душі
І вабило Івана.
І кожен день чекав
Іван на цю розмову,
І всі ці дні ходив
У мріях, наче п'яний.

І ось прийшла пора —
Весь день в Аннички хаті —
Цимбали, скрипка, бас,
Іван, і сонце, й люди.
І подруги внесли
Вінки з барвінку й м'яти,
І впала пташеням
Жона йому на груди.

* * *

Та засів Іван,
Та зажив чабан
У хатині Близнючки —
Спочить трішечки
У Анничечки
Зможуть стомлені ручки,

Ой, як билися,
Як трудилися
Оті довгі три роки!
Горе пхалося,
Наливалося,
Як вода на лотоки.

Набивалося,
Наливалося, —
Не змогло затопити!
Якщо ж вийшли ми
Із нужди і тьми,
То вже вік будем жити!

І, мов до отця,
Діти горнутья
Щодня більш до Івана,
І милішою та яснішою
Стає хижа півтьмяна.

І в Аннички з віч
Відступає ніч
І деньок розквітає.
За турботою,
За роботою
Всього дня не хватає.

* * *

Сховавшись ночі під полу,
Із лісу виповзали
Сини багацькі...
Й по селу
Бродили,
Мов шакали.

Що другу-третю ніч в селі
У вікнах скло
Тут-там бряжчало.
І кожну ніч село в імлі
Із острахом стрічало.

І раптом —
Вогняні мечі
Прорізали
Злу темінь ночі, —
В заграві
Чорна височінь,
Внизу вогненний вир гоґоче.

І стало ясно
Навкруги
Там, де горить
Близнючки хата...
Прийшли із лісу вороги, —
То куркульня
Прислала ката.
Проснулась раптом
Вся сім'я
Від жару,
Духоти та диму.
Іван на ноги
Всіх підняв
В сінки —
І шарпає дверима.

Та двері ззовні хтось замкнув.
Назад! — В вікно
З дітьми із хати,
Та тут зустрів
Вогню стіну

І гостру чергу
З автомата.

Напівізвуглені тіла
В труну зібрали
Згодом люди.
Пожаром ненависть лягла .
У стиснуті
Федькові груди.

6

Злива сонця
Над полями,
Жнивний день
Між нив кружля,
Ширше й ширше
Стерень плями
Осідають на поля.

Тільки вітер
Скине роси
Вранці з жита
Та пшениць,
Косарі
Кладуть покоси,
І лягають стебла ниць.

Бригадир Галій Микита
(Вічний наймит у дворі)
Нині при збиранні жита
Від зорі
Та до зорі.

Хоч в дугу зігнули роки,
Хоч на скроні іней сів,

Мов юнак,
На лан широкий
Йде по вранішній росі.

Ну й вродилося ж на диво!
Гнеться колос до землі.
Із-за меж зизують криво
На врожай той куркулі.

Дехто з них
Проліз у ланку,
В них же думка є своя:
У серця яд слів ізранку
Запускати, як змія.

— Ти хапай вночі,
Де можна,
Сніп під билень,
На лантух!
Бо мов скарб —
Зернина кожна,
Щоб ти з голоду не пух!

Нині жнеш,
Збираєш,
Косиш...
Та як стане на току,
Чи дадуть,
Як ти попросиш,
На прожиток,
На муку?

І вночі тут-там по полі
Хтось, немов у ступі, б'є...

Яд багацький ось поволі
Наслідки свої дає.

Зранку,
Тільки світ заблисне,
Скільки жита по стерні!
Свій мішок вже в сховок тисне
Той,
Хто слухав куркульні.

* * *

Не перший віз
Федько привіз
З полів пшениці й жита.
В stodолу класти вже ніде
Галій, як скиртоправ, кладе
На полі, на відкритім.

Тепер якраз
Вже третій раз
Везе з вівсом підводу,
А тут машина на путі,
Навколо ж береги круті —
Нема вівсу проходу.

Трр... рох! рох!
Мотор заглох.
І саме тут, де тісно.
А там на нього
Ждуть та ждуть.
Як довго ще стирчати тут?
Незвісно, ой, незвісно.

Сердитий скочив з воза Федь,
Ледь не пішов у шкереберть —

Біжить до перешкоди,
А біля неї —
Гляньте, хто!
Та той, що греблі рве —
Платон —
З Федька очей не зводитьь.

Федько із дива в землю вріс
І вірити не хоче...
Та пригадав знайомий ліс,
І смерекові шуми скрізь,
І партизанські ночі.

— Гей, кого ж стрічаю знову!
Не гадав я, чесне слово,
Ех, ти, доленько моя,
І в руках його не флейта,
А батіг — та й «вішта-гейта!»
Замість трелів солов'я.

— А, Федір, ти?
Як вирости
Устиг за час розлуки!
І ще раз глянув:
— Справді ти!
І обнялися, як брати,
Стиснувши міцно руки.

— Ну, козаче, як ся маєш?
Флейта де? Пропив? Проїв?
Вже давно віжки тримаєш?
Може б ти подавсь у Львів?

— А флейта де?
У скрині жде

На спокійнішу днину.
— О, як чудово, друже мій,
Що ти своїх прекрасних мрій
Про флейту не закинув.

Я тут ще день.
Це для пісень
Збираю шум карпатський,
А потім — в Київ через Львів,
А вже у Львові кілька слів
Скажу, де слід, по-братськи.

Коли ж мотор ожив-заграв
І в небо дихнув димом,
Платон немовби спокій вкрав
В Федька
І в душу жар поклав
І тугу негасиму.

* * *

А за тиждень вість крилата,
Наче ластівка, у хату
Прилетіла-припливла.
В раю Федь,
В турботі мати —
Чим, як сина виряджати
Із бідняцького угла.

* * *

І приїхав Федько
У Львів-місто...
Кожен ранок —
Фабричні гудки

Наливають
У душу флейтиста
Переливів
Бадьорі разки.

Щойно вчора
Замовкли гармати,
І з пожарища
Ледве зник дим,
А вчорашні
Герої-солдати
Піднімають Львів
Днем трудовим.

І росте
Із рум'яних цеглинок
На руйновищі
Новий завод,
І виходить
На свій поєдинок
Із відсталістю
Велет-народ.

І Федь
Серцем своїм відчуває
Його дужий,
Окрилений крок
В перегонах
Машин і трамваїв
І у сяйвах
Фабричних зірок.

* * *

Знайшов Федь вулицю,
Будинок, номер, браму,

Яку вказав йому Платон
В своїм письмі...
Хоч сам, обвіяний
Карпатськими вітрами,
На сходи кам'яні
Вступить якось не смів.

— Шукаєте кого? —

Спитав стрункий мужчина,
Вже сивий, в круглих склах,
Похилений ледь-ледь,
На сходи ідучи,
Й пристанув на хвилину.

— Консерваторії... —

Промовив швидко Федь.

— Ну, що ж? Ідем до нас! —

І вже по сходах вгору,
Немов юнак, іде.

— Невже ж директор сам? —

Роздумує Федько,
Йдучи по коридору,
І прислухається

То грі, то голосам.

І ось вже кабінет...

Картини скрізь по стінах,

Залитий сонцем стіл,

На нім ручки й папір,

У правому кутку —

Фотелик та п'яніно —

Все те за мить схопив

Цікавий Федя зір.

— Який же інструмент

Цікавить вас, земляче? —

— Хотів би флейту взяти,
Як тільки можна... в вас... —
— А-а... Флейту?
Хтось тут був...
Хтось щось казав неначе...
— Був, може, Воронько? —
— Так!.. Так... Він, він якраз.

* * *

Ех! Як скоро
Проходять уроки!
Знання нові,
П'янки, мов вино!
А по місту
Відлунює кроком
П'ятирічка
В розкриті вікно.

Дні і тижні
Проходять нестримно,
Струнким лісом
Ростуть димарі.
В серці Федя
Співають все гімном
Нових фабрик
Гудки на зорі.

В звуки флейти
Гудки ці вплелися,
Вплелись шуми
З колгоспних полів...
Гей, ти пісне,
Над містом стелися,
Бо Федь серце своє
В звуки вплів.

Щодень вухо
Чуткішим ставало
На всі тони,
Всі шуми, на звук,
І, мов серце,
Із флейти спливало
З-поміж пальців,
З-під доторків рук.
І, немов
Срібномовні потоки
Кругом Федя
Години і дні...
В кожному залі —
І гра, і уроки,
Звуки скрипки,
Рояля, пісні.
Не помітив,
Коли білим пухом
Вкрились парки,
Дахи та поля,
Часто ніччю
Він музику слухав,
Що із вітром
Пливла звідтіля.

* * *

Проходили
В учобі тижні,
Минали швидко
Місяці,
Ішли по горах
Кроси лижні,
А ковзанярські
На ріці.

Та ось вкінці
Вітри весняні
Змели із поля,
З лісу сніг,
А жайворон,
Весною п'яний,
Розсипав з неба
Срібний сміх.
На Перше травня,
В пишне свято
Прийшли студенти
У шпиталь,
Щоб хворим,
Раненим солдатам
Прогнать нудьгу,
Зм'якшить печаль.

Ось входять
В зал із коридору:
Тут навкруги
Ліжка... ліжка,
В бинтах лежать,
Сидять тут хворі,
Медсестри —
В білих фартушках.

Всміхнулись
Втомлені обличчя,
Як гримнув лиш
Бадьоро джаз
І що хвилини
Зал весь кличе:
«Біс! Браво! Біс!
Ще раз! Ще раз!»

Ось тихне, мовкне джаз.
І в тиші,
Мов із гущавин
Лісу — спів
Пливе, дзвенить,
Весною дише
П'янка та пісня
Солов'їв.
Це Федь із флейти
Сипле трелі...
За ним знов спів,
І знов Федько...
Додому хлопці
Йдуть веселі
У сяйві місяця
Пішком.

* * *

Уже пройшли
Чотири роки,
Немов їх
Зовсім не було...
Іде Федько
Бадьорим кроком
З вокзалу
У своє село.

Як завертівся в каруселі
Учоби, виступів і мрій,
Забув про гори,
Про оселі
В гуцульській стороні своїй.

Тепер не йде,
Летить на крилах,

Красу Карпат очима п'є.
О! Як Гуцульщина змінилась!
Та... і не та...
Не пізнає.

Широкий лан,
Де бігли смуги,
Де клапті,
Там вівса масив,
А он над Прутом,
Край яруги
Палацик берег прикрасив.
А вище гребля
Через річку,
Від неї вниз води рукав,
Немов ясну,
Сріблясту стрічку
Поклав на килим свіжих трав.

І повз палацик,
По лотоках
Спадає вниз,
Кудись в глибінь,
В село ж біжать
Стовпи високі,
По них тонка
Дротів плетінь.
І Федь
Побачив — уявив
Гірських струмків,
Потоків невгомонь,
Яку невтомний труд
У проводи вловив,
І силу вод перетворив
У сяйво — у вогонь.

І по дротах
В оселю і житло
Біжить вогонь,
Щоб тьму розбити — ніч...
Загравами
Над селами — світла,
А по хатах —
Лампи на сотні свіч.

З лісів бринить
Електропил струна,
Електротрактор
Із долин гуде. —
Це комунізму день —
Віків весна —
В вінку вогнів
В Гуцульщину іде.

* * *

Ой, Пруте, Пруте!
Срібним дзвоном
Ти дзвониш у погожі дні,
Та диким шумом
Ревом-стоном
Ти був завжди
В час повені.
З узбіч
Зривав ти дужі буки,
Щоб ними розбивать мости,
А з узбереж —
Нивки і луки,
Щоб їх пісками занести.

Дараби вмів ти теж носити
В час повноводдя,
Навесні,
Щоб надвое
Роздерти жито,
Крутити колесо в млині.

Та для снаги твоєї, Пруте, —
Це забавка —
Дитяча гра...
І більше шкоди,
Кривди, смути
Творив ти людям,
Як добра.
Та час прийшов
Розумним стати!
Он в озері —
Яка глибінь!
Відбились в озері Карпати,
Як мрія нових поколінь.

Та ні!
Це творча, сміла думка
Взяла міць Прута під ключі,
І вод гірських
Грайлива шумка
Піднялась
Зорями вночі.

Глядить Федько
З захопленням в душі:
Той і не той —
Такий знайомий Прут!
Здвигнули гать —
Не панські бариші,

А спільний труд --
Колгоспний
Дружній труд.

7

Весняним свіжим
Вітром ранку
Його зустріло вже село.
І ось Федько
Вже хвіртки клямку
Торкнув...
Давно це так було...

А мати на хатнім порозі
Кладе долоню над чоло
І чи то втішна,
Чи в тривозі
Глядить на хвіртку,
На село.

І раптом...
Руки, наче крила,
Перед собою простягла,
І підбіга —
Дрібна, безсила,
З очима, повними тепла.

* * *

Зачарований Федь
Дні і ночі —
То над Прутом,
То ген на вершині...

Повні сонця —
І серце і очі,
Що, як небо —
Розмріяні, сині.

Як чудово дзвенить
Флейта в лісі,
Які трелі
Кругом розсипає,
Коли ніччю
Закоханий місяць
Срібним рогом
Шпилі зачіпає.

* * *

Ходить вітер по нивах
І підкручує вуси
І з блакиті нестримно
Чисте золото трусить.

А воно осідає
На зелене колосся,
І ось поле безкрає
Уже сріблом взялося.

А за тижнів два стиха
Срібло золотом стане,
Бо на нього хтось дихав
Віяльцем полум'яним.

* * *

Вітер, вітер,
Вітерець, .

Не жалій своїх крилець!
Хоч одним махни крилечком,
Щоб міг дихать легше жнець.

А то глянь!
Яка жара!
Наших жнив прийшла пора
Помагай зібрати пшеничку
Для колгоспного двора.

Це Марічка-ланкова
Приговорює, співа
І все косим перекосом
На Федька одна брова.

А Федько завзято жне...
Невже ж серце кам'яне,
Що опаленої сонцем
Недобачує мене?

Так міркує ланкова
І полин в душі хова,
Та болить від дум і сонця
Нерозумна голова.

А дівчата на лану
Під стебел густу стіну
Стали, мов разок намиста, —
Хто скоріше?
Ану! Ну!

Глибінь і далеч опалеву
День в золото окутує,
І враз —

Об чашу кришталеву
Ударив хтось батутою.

Та ні...
Це в шину із заліза
Хтось там
Дзелень-дзень молотом.
І, наче срібний ніж,
Пронизав
Жарке полудня золото.

Спочить пора!
Голосить шина
Під липою,
Під грушею.
І схилена в роботі спина
З плечей утому
Струшує.

* * *

Відпочили —
Час не жде...
Знов робота в полі йде.
І Галій уже копицю
Не злічить, котру кладе.

Не помітили женці,
Як з гір зникли промінці,
І коли туман розсівся
На роздзвоненій ріці.

Нива —
Моря ширина.

На ній ланка не одна.
Мов крильми,
Над полем грає
Сміху і пісень луна.

І бринять в руках серпи,
І кров буйністю кипить,
А на сонце вийшли гріться
З моря тюлені-снопи.

* * *

І пішли дні за днями
Із трудом, із піснями,
І наїжилась нива
Наоколо стернями.

Вийшов трактор ізранку
На широку ділянку
Й одягнув золот-нивку
В чорноскибну катанку.

Ще вівса не косили,
Ще діброви зелені.
Від краси гірських схилів
Думка й серце натхненні.

Ой, бувай же здорова,
Ти, зелена діброво,
Бо Федькові дорога
Постелилась до Львова.

* * *

Шумить поїзд, гуркоче,
Перелічує шпали,

А Федькові здається —
Це шум Пруту по скалах,

А крізь шибку вагона,
Мов на світлій картині,
Видно коло червоне
На шпилі верховини.

Як в гарячій пурпурі
З-поза вікон — Карпати...
І з захоплення в Федя
Стало серце слівати.

А ще мить одна... друга...
І багрянці пропали...
Сива тьма на яругах,
Стука поїзд по шпалах.

* * *

Мчать із шумом
По рейках колеса
Оцієї двохсот-колісниць,
А Федькові —
Федькові здається,
Що це шуми
Гірської ялиці.

Коли ж темінь
В тісному вагоні
М'яким шовком
Усе тут накрила,
Тоді флейта
Струмок ніжних тонів
По вагону
Несміло розлила.

Це ж бо флейту,
Немов несвідомо,
Добувають розспівані руки,
Бо у серці Федька молодому
Верховинські
Збудилися звуки.

І мов хвилі
В затишші раптовім
Осідають на дно під водою,
Так поволі
Зникають розмови,
Заворожені тихою грою.

* * *

Який же ясний
І бадьорий ти, Львове!
Ти весь у промінні
І в скверів вінку!
Де глянеш —
Каркаси нової будови
І чути
Металу кантату дзвінку.

Вокзал твій у шумі,
В гудках паровозів,
Тінисті тунелі
І зали ясні,
І ллються у серце
На Львова порозі
Невтомної праці
Бадьорі пісні.

Ось дзвонять трамваї,
Сигналять машини,
Мов тесані скелі
Здовж вулиць доми.
А там — наче щогли
На просторі синім,
Мов прапори, висять
Над ними дими.

Під тими стягами
Пливе п'ятирічка
В далеке майбутнє.
Видзвонює час...
Новими піснями,
Новими вогнями
Встає тут будови
Могутній каркас.

Ой, вийду на гору,
На Замок високий
Та гляну-погляну
У далеч і вшир,
Побачу:
Ступає окриленим кроком
По полі й заводі
Народ-багатир.

* * *

Федь вчиться
І слуха
Щодня гудків Львова.
Дні... тижні проходять,
Пливуть місяці:
Все глибше, звучніше

Дзвенить флейти мова,
А флейта, мов жайворон,
В Федя руці.

Між віттям безлистим
Висвистує вітер,
Розхлюпує відра
Осінній туман...
Хтось вуса нарешті
Повісив на віти,
На землю накинув
Пушистий жупан.
Коли ж біле вбрання
На сукню барвисту
Змінила
Під подих весняний
Земля,
Став Федь на естраду
І, наче намисто,
Розсипує звуків каскад
Звідтіля.
Це олімпіада
У рідній столиці...
Весь простір налитий
Диханням весни.
Для музики й пісні,
Щоб морем розлиться,
Для радості в грудях
Мов зал затісний.

* * *

Тремтіли ще в душі
Мелодії та тони,
Змовкали звільна,

Мов спливали в тьмяну даль,
А Федір вже сидів
В експресному вагоні,
Який мчав другий день
В Берлін, на фестиваль.

В вагоні, мов квітник,
Юнацтво України
В полтавських вишивках,
В гуцульських киптарях.
Тут жарти,
Сміх,
Пісні,
Аж розпирали стіни,
І в гущі поїздів
В Берліні й наш застряг.

Неначе океан
Схвильований, бурхливий,
Шумів,
Гримів,
Гудів
Схвильовано вокзал...
Сто різних строїв,
Мов,
Очей,
Облич щасливих...
Народів,
Рас,
Племен
Барвистий карнавал...

Які ж незвичні дні!
Захоплено-казкові
На площах, в парках —

Скрізь —
В концерті чи в танку
Братерський стиск руки
І дружба в кожному слові,
Планета вся цвіте
Тут в юності вінку.

Ось площа...
Меж її
Очима не оглянеш...
І вся вона,
Немов безмежний лан троянд.
Естрада в центрі,
Вся під сонцем полум'яним,
Всіх націй прапорці
У плетиві гірлянд.

То хори, то оркестр,
То співаки на зміну
Виходять на дошки
Високо між стягів,
І на землі нема
Народу, ні країни,
Якої б тут танок
І спів не продзвенів.

І ось півмісяцем
Оркестр сів на естраді,
У центр стає юнак
В гуцульському киттарі,
І флейти звук тремтить
Над музики каскадом
У творах Моцарта,
Як промінь в яштарі.

І враз...
Чи не хвилі
Із запахом хвої
Федьку на обличчя
Так ніжно лягли?
Із другого ряду
Очей теплих двое
Знайомих...
Зустрічних...
Та де і коли?

І усміх знайомий
І брівок розкрилля
І коси — не коси —
В короні чоло...
У серце, у звуки
Вливається хвиля
Солодка, ласкава,
Як сонця тепло.

Невже ж з медсанбату?
Невже ж це сестриця,
Що привидам тільки
З'явилась на мить.
Та ні, це не привид,
Не сон мені сниться...
Це Ліда...
І пісня у серці дзвенить...

— Та це ж Федько!
Це Федь! —
Подумала і Ліда

І в синь своїх очей
Вложила серця жар.
Їх погляди зійшлись,
Бурхлива радість слідом
Заграла в їх серцях,
Мов тисяча фанфар.

Львів, 1947—1957.

Редактор **Т. Одудько**
Оформлення художника **С. Гебус — Баранецька**
Художній редактор **І. Плєсканко**
Техредактор **С. Недовіз**
Коректор **Р. Фукс**

Андрей Васильевич Волощак
На Верховине
(На українском языке)

Підписано до друку 18/XII-1957 р. Формат 70×92¹/₃₂.
Папер. арк. 2,625. Друк. арк. фіз. 4,125. Друк. арк.
привед. 4,82. Авт. арк. 5,26. Обліково-вид. арк. 5,31.
БГ 05578. Зам. 1324. Тираж 2300. Ціна 3·крб. 40 коп.
Книжково-журнальне видавництво, Львів, Підвальна, 3.

Обласна друкарня, Львів, Спартака, 4.